

Paulina PODRUCKA¹

Justyna SZKOŁA²

Pod merytoryczną opieką – mjr. dr. Marka BODZIANY

UKRAIŃCY JAKO DIASPORA I MNIEJSZOŚĆ NARODOWA W POLSCE - UJĘCIE RETROSPEKTYWNE I WSPÓŁCZESNE

***Abstrakt:** Artykuł stanowi syntezę zagadnień opisujących problematykę mniejszości ukraińskiej na ziemiach polskich w doniesieniu do wymiaru retrospektywnego i współczesnego. Istotą zawartych w nim treści jest przedstawienie kluczowych problemów związanych z koegzystencją narodowości ukraińskiej, rozproszonej jako diaspora w narodzie polskim. Należą do nich takie zagadnienia, jak uprzedzenia powstające na gruncie krzywd historycznych, stereotypy narodowościowe oraz wzajemne negatywne postawy, jak szowinizm narodowy, dyskryminacja i etnocentryzm zrodzone w efekcie wspólnej historii, a także stratyfikacji etnicznej – uwarstwienia społecznego.*

***Słowa kluczowe:** mniejszość narodowa, mniejszość etniczna, Ukraińcy, migracje, diaspora*

WSTĘP

Analizę zagadnień opisujących mniejszość ukraińską rozproszoną na ziemiach polskich należy rozpocząć od ogólnej charakterystyki Polski jako wieloetnicznego kraju uwikłanego od wieków w historyczne stosunki z Ukrainą i nie tylko. Historia mniejszości narodowych i etnicznych Polski sięga bowiem najodleglejszych czasów, co uwarunkowane było dynamiką procesów ludnościowych na naszych ziemiach, wynikającą z nieustannych wojen oraz paktów i unii politycznych. Ich konsekwencją była mobilność społeczna na poziomie ponadnarodowym i ostatecznie nieustanna modyfikacja struktury etnicznej Polski. W latach międzywojennych na ziemiach polskich zamieszkiwali przedstawiciele co najmniej kilkunastu narodowości. Najliczniejszą grupę stanowili Ukraińcy (10,1%), Żydzi (8,6%) i Łemkowie (3,8%). Zmiana charakteru Polski w sensie etnicznym nastąpiła po II wojnie światowej, kiedy stała się ona względnie homogenicznym (jednorodnym) państwem, złożonym w większości z Polaków oraz 2 do 3 %

¹ Student I roku stacjonarnych studiów I stopnia kierunku Bezpieczeństwo Narodowe, Członek Naukowego Koła Socjologicznego.

² Student I roku stacjonarnych studiów I stopnia kierunku Bezpieczeństwo Narodowe, Członek Naukowego Koła Socjologicznego.

przedstawicieli innych narodowości³. W latach 2008 - 2011 wskaźnik procentowy mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce był bardzo zbliżony. W tabeli 1 przedstawiono dane ilościowe Narodowego Powszechnego Spisu Ludności i Mieszkań z 2002 r.⁴

Tabela 1.

Zestawienie liczbowe mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce

Lp.	Grupa	Liczba osób	Zamieszkiwane województwa
1.	Ślązacy	173 153	śląskie (86%), opolskie (14%)
2.	Niemcy	152 897	opolskie (70%), śląskie (21%)
3.	Białorusini	48 737	podlaskie (95%)
4.	Ukraińcy	30 957	warmińsko - mazurskie (39%), zachodniopomorskie (13%), podkarpackie (11%)
5.	Romowie	12 855	małopolskie (13%), dolnośląskie (10%), mazowieckie (10%)
6.	Rosjanie	6 103	mazowieckie (22%), dolnośląskie (11%), podlaskie (11%)
7.	Łemkowie	5 863	dolnośląskie (53%), małopolskie (27%), lubuskie (13%),
8.	Litwini	5 846	podlaskie (88%)
9.	Kaszubi	5 062	pomorskie (98%)
10.	Słowacy	2 001	małopolskie (81%)
11.	Wietnamczycy	1 808	mazowieckie (60%)
12.	Francuzi	1 633	mazowieckie (30%), śląskie (12%), dolnośląskie (12%)
13.	Amerykanie	1 541	mazowieckie (24%), małopolskie (16%)
14.	Grecy	1 404	dolnośląskie (38%), zachodniopomorskie (12%)
15.	Włosi	1 367	mazowieckie (23%), małopolskie (10%)
16.	Żydzi	1 133	mazowieckie (38%), dolnośląskie (18%), opolskie (1%)
17.	Bułgarzy	1 112	mazowieckie (35%), śląskie (10%), opolskie (1%)
18.	Ormianie	1 082	mazowieckie (24%)

Źródło: Dane Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002 r.

Z danych zawartych w tabeli 1. wynika, że narodowość ukraińska stanowiła w tym czasie czwartą siłę populacyjną wśród wszystkich mniejszości, a trzecią wśród mniejszości narodowych po niemieckiej i białoruskiej.

1. CHARAKTERYSTYKA MNIEJSZOŚCI UKRAIŃSKIEJ W POLSCE

³ Zob. Z. Kurcz, *Mniejszości narodowe w Polsce w procesie przemian*, [w:] K. Bondyra, S. Lisiecki (red.), *Odmiany polskiej tożsamości*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 2002.

⁴ W kwietniu i maju 2011 roku rozpoczął się kolejny powszechny spis ludności.

W celu prawidłowego rozumienia zagadnień dotyczących kwestii mniejszości ukraińskiej w Polsce, zasadne jest dokonanie przeglądu teoretycznych pojęć, takich jak: mniejszości narodowe i mniejszości etniczne. Mniejszością narodową, według *Ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* jest grupa obywateli polskich, spełniająca łącznie następujące warunki:

- jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej;
- w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją;
- dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;
- ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę;
- jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat;
- utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie⁵.

W świetle tejże *Ustawy*, do mniejszości narodowych zamieszkujących polskie terytorium zaliczamy następujące narodowości:

- białoruską;
- czeską;
- litewską;
- niemiecką;
- ormiańską;
- rosyjską;
- słowacką;
- ukraińską;
- żydowską⁶.

Mniejszość etniczną od narodowej odróżnia jedno zasadnicze kryterium, a mianowicie tożsamość narodowa. Pierwsza oznacza grupę, która nie utożsamia się z innym narodem (współcześnie) zorganizowanym we własnym państwie, a druga tak. Mniejszości narodowe i etniczne stanowią w Polsce kilka procent ludności kraju i należy ona do tych państw europejskich, które mają ich najniższy odsetek. Stwierdza się wielokrotnie, że Polska jest wyspą na mapie wielokulturowego i wieloetnicznego świata, w którym heterogeniczny kulturowo model społeczeństwa stał się koniecznością i wyzwaniem współczesności.

Istotne z punktu widzenia potrzeb artykułu i rozumienia zagadnień opisujących rzeczywistość społeczną mniejszości ukraińskiej, zasadne jest przedstawienie definicji pojęcia *diaspora*. Najogólniej rzecz ujmując, jest to rozproszenie członków danego narodu wśród innych narodów lub też wyznawców danej religii wśród wyznawców innej.

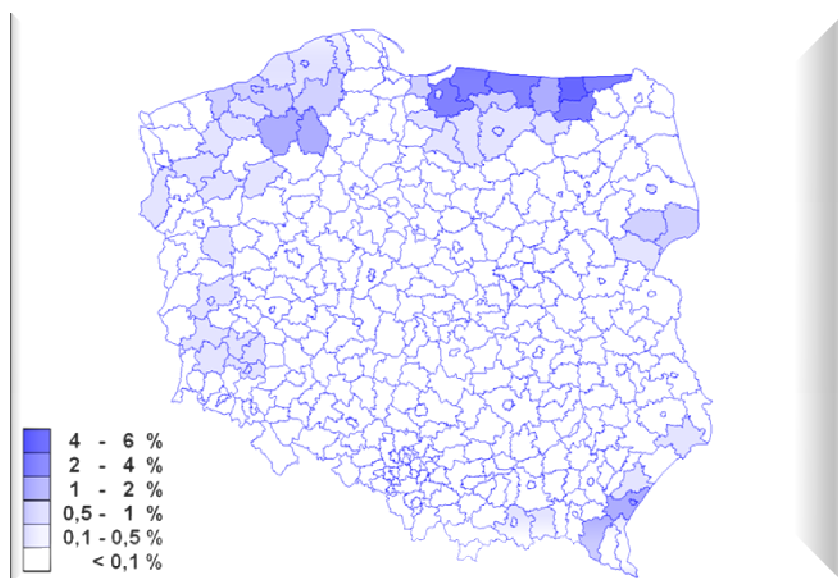
⁵ *Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Dz. U. 2005 Nr 17, poz. 141; Dz. U. 2005 Nr 62, poz. 550. Mniejszością etniczną, w rozumieniu ustawy, jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie warunki opisujące mniejszość narodową, ale nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie. Tworzą ją: Karaimowie, Łemkowie, Romowie i Tatarzy.

⁶ *Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*. Dz. U. 2005 Nr 17, poz. 141; Dz. U. 2005 Nr 62, poz. 550.

Nazywa się tak również społeczność rozproszonych osób⁷. Semantycznie *diaspora* oznacza po grecku rozrzucone ziarna. Wspólne cechy diaspor to:

- przenoszenie się z pierwotnej ojczyzny na nowy obszar lub wiele obszarów;
- wspólna pamięć ojczyzny wszystkich członków diaspery;
- pielęgnowana, mimo upływu czasu i przestrzennego rozproszenia tożsamość etniczna;
- poczucie solidarności członków diaspery;
- pewne napięcia w relacjach z ludnością krajów zamieszkania;
- możliwość wniesienia cennego wkładu kulturowego w społeczności krajów zamieszkania.

Źródła poznawcze danych ilościowych opisujących populację diaspery (mniejszości) ukraińskiej w Polsce stanowią dane z przeprowadzonego w 2002 r. *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań*. W ich świetle pochodzenie ukraińskie deklaroowało 27 172 obywateli zamieszkujących polskie ziemie⁸. Na rysunku 1 przedstawiono rozmieszczenie geograficzne mniejszości ukraińskiej w Polsce w roku 2002.

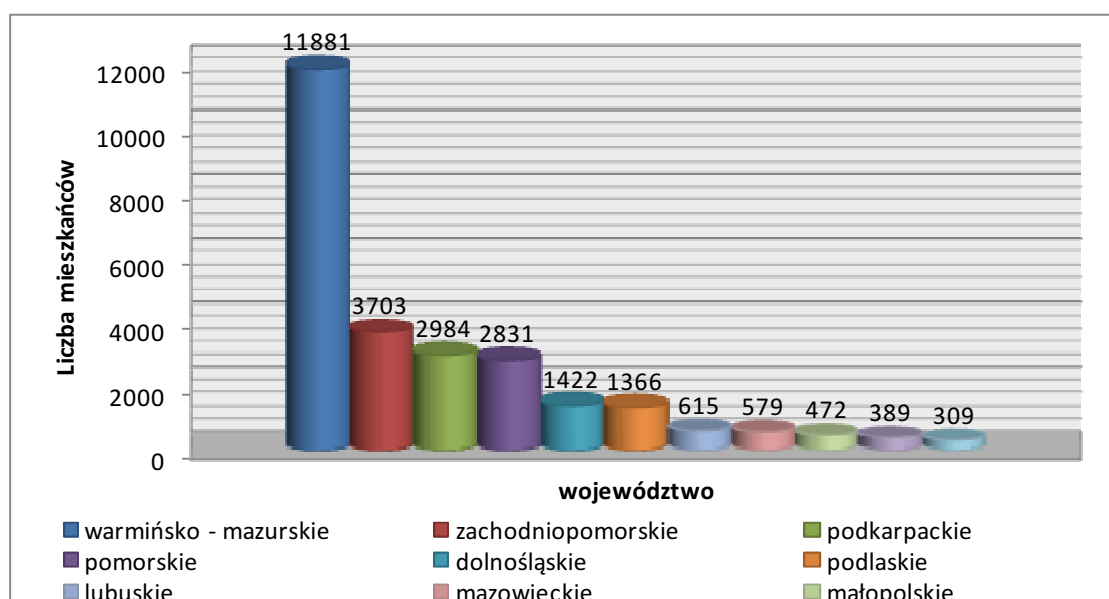

Rys. 1. Rozproszenie ludności ukraińskiej na terytorium Polski w 2002 roku
Źródło: Dane Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002 r.

Odnosząc się do przedstawionych na mapie obszarów zamieszkiwanych przez mniejszość ukraińską, zasadne jest dokonanie szczegółowego jej zestawienia liczbowego w stosunku do województw. Obrazuje to wykres na rysunku 2.

⁷ W. Żelazny, *Etniczność. Ład – konflikt – sprawiedliwość*, Poznań 2006, s. 79 – 80.

⁸ Więcej uwagi analizie mniejszości ukraińskiej w Polsce poświęcono w publikacji: P. Madajczyk (red.), *Ukraińcy w Polsce w okresie przełomów politycznych 1944–1981*, [w:] *Mniejszości narodowe w Polsce. Państwo i społeczeństwo polskie a mniejszości narodowe w okresach przełomów politycznych (1944–1989)*, Warszawa 1998.

Rys. 2. Rozproszenie mniejszości ukraińskiej w odniesieniu do województw polskich.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002. Dane głównego Urzędu statystycznego 2002r.

Według danych GUS, największe skupiska obywateli polskich deklarujących pochodzenie ukraińskie znajdują się w powiatach: węgorzewskim (6,03% mieszkańców powiatu), gołdapskim (2,34%), giżyckim (2,42%), kętrzyńskim (1,53%), bartoszyckim (3,30%), elbląskim (2,07%) i braniewskim (3,59%) - województwa warmińsko-mazurskiego, w powiecie: sanockim (1,04% mieszkańców) i w Przemyślu (1,20%) - województwa podkarpackiego, powiecie człuchowskim (1,19%) - województwa pomorskiego i powiecie szczecineckim (1,12%) - województwa zachodniopomorskiego. Łącznie na terenie 9 gmin województw: warmińsko-mazurskiego, zachodniopomorskiego i podkarpackiego przedstawiciele mniejszości ukraińskiej stanowią ponad 10% mieszkańców gminy⁹.

2. STEREOTYPY UKRAIŃCÓW W PROFILU PERCEPCJI POLAKÓW

Profil stereotypowej percepcji jednych narodów w opinii innych, determinuje konieczność dokonania egzemplifikacji warsztatu pojęciowego opisującego stereotypy w ujęciu ogólnym i narodowościowym. W związku z tym, pierwotnym, a zarazem najistotniejszym zabiegiem jest przedstawienie istoty samego pojęcia *stereotyp*. Z etymologicznego punktu widzenia *stereotyp* wywodzi się z greckich słów: *stereos*, czyli stężyły, twardy i *typos*, czyli wzorzec, odcisk¹⁰. Według Władysława Kopalińskiego

⁹ Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002 w zakresie deklarowanej narodowości oraz języka używanego w domu. Dane głównego Urzędu statystycznego 2002 r. por. K. Szczygielski, *Geografia mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. Ujęcie ilościowe*, Wyd. Instytutu Śląskiego, Opole 2006.

¹⁰ J. Mikułowski Pomorski, *Komunikacja międzykulturowa. Wprowadzenie*, Wyd. AE w Krakowie, Kraków 2003, s. 82. Por. J. Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnologiczne*, Wyd. UMCS, Lublin 2007, s. 53. Pojęcie stereotypu posiada charakter interdyscyplinarny, a jego teoretyczne ujęcie zostało wprowadzone do języka nauk społecznych w roku 1922 za sprawą amerykańskiego dziennika-

go, stereotypy to: *uproszczony, tradycyjny, zazwyczaj irracjonalny obraz rzeczy, osób, instytucji, (...) zwykle złożony z cech poczytywanych za charakterystyczne dla nich, wpojony przez środowisko w świadomość członków jakiejś grupy, warstwy społecznej, klasy*¹¹. Jedną z definicji ujmuje je w następujący sposób: *to uogólnione przekonania dotyczące grup ludzi, a zwłaszcza ich cech psychicznych i osobowościowych*¹². Na uwagę zasługuje podejście Piotra Sztompki, który stereotypom nadał dwojakiego rodzaju kontekst. Przedstawił bowiem dwa ujęcia, z których pierwsze opisuje je jako: *(...) jednostronne, upraszczające, wyidealizowane obrazy własnej zbiorowości (autostereotypy) i równie jednostronne, upraszczające i negatywne wizje zbiorowości obcych (w skrajnym przypadku traktowanych, jako wrogi)*¹³. Drugie natomiast przedstawia je jako: *uproszczony, jednostronny, skrajnie wyjaśkrawiony obraz pewnej zbiorowości, traktujący wszystkich jej członków w sposób niezróżnicowany, niezależnie od ich przymiotów indywidualnych*¹⁴.

Stereotypy można klasyfikować według zakresu, przedmiotu, częstotliwości, czy też genezy lub podłoża, na jakim występują. Z punktu widzenia potrzeb analizy profilu stereotypowej percepcji Ukraińców w opinii Polaków, zasadnym jest podjęcie się analizy stereotypów w sensie narodowościowym. Niewątpliwie źródłem poznawczym stereotypów narodowościowych jest historiografia, która pełni rolę selekcyjną pamięci pokoleń na poziomie treści historycznych¹⁵. Ta kwestia jest bardzo burzliwa nie tylko dla narodów, których dotyczą stereotypy, ale także dla historyków, którzy nieustannie dążą do odkrywania i ujawniania prawdy o narodach, w czym stereotypy stale im przeszkadzają. To właśnie za pośrednictwem historyków gromadzi się i przekazuje dalszym pokoleniom obrazy grup etnicznych. Historiografia bowiem, jest częścią szczególną zasobów kulturowych grupy, jest miejscem powstawania schematów ideologicznych narodów i grup etnicznych wtedy, gdy służy polityce jako argument historyczny w działaniach perswazyjnych. Wypełnia, więc podwójną funkcję: poznawczą, kiedy jej analiza umożliwi dotarcie do źródeł stereotypów i pozwala na obserwację sposobów ich funkcjonowania i polityczną, będącą źródłem dla poszukiwania argumentów przywoływanych w określonych sytuacjach. Stereotypy narodowościowe pojmowane w kontekście pamięci historycznej pokoleń wskazują jednoznacznie na ich związki z kulturą narodów i rekonstrukcją wzorów kulturowych¹⁶. Kulturowa orientacja stereotypów narodowościowych czerpie źródła z dorobku Józefa Chałasińskiego, który wskazuje na związki stereotypów narodowościowych z tradycjami opartymi na obra-

rza Waltera Lippmanna w publikacji „Public Opinion”, a następnie, na przestrzeni dziejów, rozwinięte zostało na gruncie socjologii, psychologii społecznej oraz komunikacji społecznej. Zdaniem Waltera Lippmanna, stereotyp rozpatrywany jest jako obraz powstający w naszym umyśle i pomagający nam radzić sobie ze złożonością otaczającej rzeczywistości przy pomocy uproszczonej wizji świata społecznego.

¹¹ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i obcojęzycznych*, wyd. XVI rozszerzone, Warszawa 1989, s. 481.

¹² D. Matsumoto, L. Juang, *Psychologia międzykulturowa*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007, s. 94.

¹³ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wyd. ZNAK, Kraków 2007, s. 197.

¹⁴ *Ibidem*, s. 307.

¹⁵ V. Julkowska, *Historiografia polska II połowy XIX wieku, jako źródło i rezerwuar stereotypów narodowościowych* [w:] W. Banasiuk (red.), *Stereotypy narodowościowe na pograniczu*, Wyd. UR, Rzeszów 2002, s. 18.

¹⁶ Zob. Z. Bokszański, *Stereotypy a kultura*, Monografie Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej, Wyd. Leopoldium, Wrocław 1997, s. 58 – 106.

zach narodowości zakodowanych w świadomości społeczeństw na mocy wspólnych doświadczeń¹⁷.

Konsekwencją analizy stereotypów narodowościowych jest zdefiniowanie pojęcia profilu stereotypowej percepcji. W związku z tym, że stereotypy są konfiguracjami cech typowych przysługujących nie wszystkim obiektom należącym do danego zbioru, lecz wszystkim typowym obiektom tego zbioru, należy stwierdzić, że uogólnienie zawarte w stereotypach polega na reprezentatywności cech wspólnych dla członków danej populacji¹⁸. We współczesnych badaniach wiele uwagi poświęca strukturze percepcyjnej poszczególnych narodów, która opiera się na trzech podzbiorach cech. J. Błuszkowski zwraca uwagę, że pierwszy z podzbiorów tworzą cechy wpływające na syndrom stereotypowej percepcji danego narodu, drugi obejmuje cechy najczęściej występujące w profilu danego narodu oraz trzeci podzbiór, skupiający cechy zapewniające mu najwyższą pozycję w szeregach rangowych narodów¹⁹.

Zgodnie z przyjętymi przez J. Błuszkowskiego kryteriami, profil stereotypowej percepcji Ukraińców opisują cechy o następującym charakterze:

- psychiczno – charakterologicznym, opisywanym przez *mściwość*;
- mentalnościowym, opisywanym przez *zacofanie i fanatyzm*;
- socjoekonomicznym, opisywanym przez *biedę i niegospodarność*;
- socjopolitycznym, opisywanym przez *nacjonalizm*;
- kulturalno – obyczajowym, opisywanym przez *nadużywanie alkoholu i brak wykształcenia oraz brak kultury i bałaganiarstwo*²⁰.

W świetle badań przeprowadzonych przez J. Bartmińskiego, Ukraińców opisują następujące cechy: małoprzedsiebiorczy, niechłujni, biedni, raczej leniwi, pijący, odważni, weseli, raczej mało inteligentni, raczej mało towarzyscy, zamknięci, fałszywi, raczej nieuczciwi, patrioci, uparci, raczej niekulturalni, niewykształceni i nacjonałiści²¹. Biorąc pod uwagę powyższe badania, należy stwierdzić, że stereotyp Ukraińca w Polsce posiada raczej negatywny kontekst, który spowodowany jest głównie burzliwą wspólną historią Polski i Ukrainy. Prawdopodobnie z powodu kozackich korzeni Ukraińcy są awanturnicznym narodem²². O Ukraińcach mówi się prawie to samo, co mówi się o Polakach za granicą. Często ludzie myślą, że Ukrainiec to pijak, przebiegły i chciwy

¹⁷ V. Julkowska, *op. cit.*, s. 18.

¹⁸ Por. J. Bartmiński, J. Panasiuk, *Stereotypy językowe*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2., *Współczesny język polski*, Wyd. Ossolineum, Wrocław 1993, s. 364 – 365.

¹⁹ J. Błuszkowski, *op. cit.*, s. 46.

²⁰ *Ibidem*, s. 59.

²¹ J. Bartmiński, *op. cit.*, s. 233.

²² Zob. J. Diec, *Teoria wielości cywilizacji Feliksa Konecznego*. [w:] J. Diec, *Cywilizacje bez okien*, Wyd. UJ, Kraków 2002, s. 165-179. Awanturniczny temperament Ukraińców jest funkcją uwarunkowań cywilizacyjnych, w jakich ukształtowała się ta narodowość. Przyjmując za punkt wyjścia teorię cywilizacji wg Feliksa Konecznego, Ukraińcy stanowią jedną z wielu narodowości ukształtowanych przez cywilizację turańską obejmującą swym zasięgiem obszar od granic współczesnych Chin po granice Polski oraz granice południowe Rosji. Według Feliksa Konecznego cywilizacja turańska w szczególności wpłynęła na przyszłość narodów wywodzących się nie tylko z cywilizacji zachodniej, ale również te, które wywodzą się z cywilizacji bramińskiej (Indie) oraz bizantyjskiej. Cywilizację turańską stworzyli Mongołowie niebiescy za czasów Dżengis – Chana, choć jej załążki pojawiły się już w V wieku n. e. za czasów wodza Hunów – Atylli. Cechą charakterystyczną tej cywilizacji jest organizacja wojskowa przystosowana do wojny o charakterze ekspansji terytorialnej i polityce łupienia. Jest ona pozbawiona więzów rodzinnych w rozumieniu europejskim oraz pozbawiona jest porządku społecznego opartego na prawie publicznym.

przemysł ze wschodu, co w dużym stopniu potwierdza rzeczywistość. Tak jak Polacy potrafili sobie radzić w życiu, tak Ukraińcy również tego nie ukrywają np. sprzedając w Polsce swoją tanią wódkę i słodycze.

Inne badania również ujawniają wyraźnie negatywny stereotyp Ukraińca w Polsce, w odniesieniu zarówno do cech indywidualnych, jak i zbiorowych. Najczęściej wymieniane indywidualne negatywne cechy Ukraińców to:

- niechęć, agresja i brutalność wobec innych, dzikość, awanturniczość, bezwzględność, okrucieństwo, zawziętość, porywczosć i nienawiść, wojowniczość, mściwość itp.;
- nadużywanie alkoholu;
- nieuczciwość, nieszczerłość, podstępność, dwulicowość;
- skłonności bandyckie, do tworzenia mafii, morderstw, kradzieży, przemytu i korupcji²³.

Najczęściej wymieniane indywidualne pozytywne cechy ukraińskie to:

- koleżeńskość, gościnność, sympatia wobec innych, otwarty styl, tolerancja, wysoki poziom kultury, grzeczność;
- pracowitość, gospodarność, rzetelność, ambicje, obowiązkowość, dobra organizacja itp.;
- skłonności do zabaw i weseli²⁴.

Polsko – ukraińskie stosunki chyba najbardziej uwiadcniają trwałość stereotypów w czasie, co podyktowane jest wspólną więzią historyczną. Są one, bowiem silnie zakorzenione w kulturze obu narodów, stając się rodzajem potocznej o nich wiedzy. Obecność stereotypów w kulturze jest zjawiskiem na tyle złożonym, że ich badanie w miarę odkrywania nowych obszarów problemowych, zmienia co pewien czas punkt ciężkości i perspektywę. W ostatnich latach reorientacja taka dotyczy badań nad tożsamością etniczną i narodową, której konstytutywnym elementem są wyobrażenia innych etnicznie²⁵.

3. WZAJEMNE UPREDZENIA POLAKÓW I UKRAIŃCÓW W UJĘCIU HISTORYCZNYM

Dokonując analizy stereotypów narodowościowych nie można pominąć uprzedzeń, które pozostają z nimi w związku. Jerzy Mikułowski Pomorski twierdzi, że *uprzedzenia polegają na trzymaniu się z góry przyjętych wyobrażeń na temat jednostki lub grupy, nawet, jeśli otrzymane informacje tym wyobrażeniom zaprzeczają*²⁶. Ich cechą jest to, że wynikają z posiadania pewnych negatywnych poglądów powziętych niejako z góry, przed kontaktem z danym zjawiskiem, czy grupą, które czerpią swoje załączki w stereotypach zarówno indywidualnych, grupowych, jak i narodowościowych. Są również wynikiem bycia członkiem określonej grupy społecznej, co powoduje niejako narzucenie przez grupę pewnych stereotypów, powszechnie przez nią uznawanych za konieczne i słuszne²⁷.

²³ Zob. M. Jóźko, *Stereotypy narodowe Polaków i Ukraińców*, 2002.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Zob. J. Topolski (red.), *Świadomość historyczna Polaków. Problemy i metody badawcze*, Wyd. Łódzkie, Łódź 1982.

²⁶ J. Mikułowski Pomorski, *Komunikacja międzykulturowa*, *op. cit.*, s. 81.

²⁷ M. Szopski, *Komunikowanie międzykulturowe*, Wyd. WSiOP, Warszawa 2005, s. 76.

Jednym z historycznych wątków rozważań nad problematyką wzajemnych uprzedzeń jest to, że Polacy i Ukraińcy od wieków związani byli fuzją instytucjonalną usankcjonowaną w ramach jednego państwa. Taki stan rzeczy w naturalny sposób uwiadaczał wiele antagonizmów etnicznych na przestrzeni dziejów²⁸. Znalazły one swój namacalny wyraz już w XV i XVI wieku, kiedy Kozaczyzna, czyli społeczność chłopska skupiona na obszarze pomiędzy Dnieprem i Dniestrem zaczęła poszukiwać swojej odrębności narodowej. Później w czasie wojen XVII wieku, pojawiały się nowe problemy narodowościowe. Okres ten jest nadal rozpamiętywany przez Ukraińców jako czas tyranii, szczególnie w odniesieniu do Siczy Zaporowskiej i działań w tym regionie Księcia Jeremiego Wiśniowieckiego. Symbolika postaci księcia stanowi źródło konfliktu ze względu na fakt, że w opinii Polaków książę jest bohaterem, natomiast dla Ukraińców uchodzi za zbrodniarza i tyrana. W odwrotnym kontekście należy rozpatrywać postać Atamana kozackiego Bohdana Chmielnickiego, który dla Ukraińców jest symbolem wolności i chwały narodu²⁹.

W czasie rozbiorów Polski, Ukraina została w całości wcielona do Rosji, co w sposób formalny skupiło obydwie państwa i narody w jeden organizm państwowy. Okres wojny polsko – bolszewickiej w latach 1918 – 1920 również obfitował w wydarzenia, które w pewnym stopniu mogły odbić swoje piętno na stosunkach pomiędzy Polakami i Ukraińcami. Zawarcie sojuszu antybolszewickiego pomiędzy Ukraińską Republiką Ludową a Rzeczpospolitą Polską w 1920 roku zaowocowało wyprawą na Kijów sił polskich pod dowództwem Marszałka Józefa Piłsudskiego. Choć wydarzenie miało pozytywny kontekst, jednak do dziś ta kwestia jest kontrowersyjna, gdyż ludność Ukrainy nigdy nie poparła tej interwencji, a traktat w Rydze zawarty pomiędzy Polską a bolszewikami w marcu 1921 roku całkowicie przekreślił szanse Ukrainy na niepodległość. Od grudnia 1922 roku kraj ten na długie lata pozostał pod rządami ZSRR w efekcie wiążąc po II wojnie światowej Polskę wspólnym sojuszem polityczno – militarnym, czyli układem Warszawskim.

Istotną rolę w stosunkach polsko – ukraińskich odegrały przesiedlenia mniejszości ukraińskiej na ziemie północne i zachodnie Polski w ramach *Akcji Wisła* z 1947 roku. Temu zamierzeniu przyświecały dwa cele: pierwszy doraźny – rozbicie oddziałów UPA dzięki wysiedleniu ludności i drugi perspektywiczny – ostateczne rozwiązanie problemu ukraińskiego poprzez polonizację Ukraińców w nowym miejscu

²⁸ Por. M. A. Genyk, *Stosunki polsko – ukraińskie w myśli politycznej Jerzego Stempowskiego*, [w:] *Stereotypy narodowościowe na pograniczu*, W. Banasiuk (red.), Wyd. URzesz., Rzeszów 2002, s. 102. Dążenia te przybrały na sile po wcieleniu Ukrainy do Korony w ramach Unii Lubelskiej 1569 roku, czego efektem były powstania kozackie w XVII wieku. por. M. Derwich, *Monarchia Jagiellońców*, Wyd. Dolnośląskie, Wrocław 2004. W efekcie postanowień Unii Lubelskiej na terenie wchłoniętej przez Koronę Ukrainy zaczęły powstawać latyfundia magnackie, które w dużym stopniu uzależniały wolnych Kozaków od książąt. W efekcie narastających niezadowoleń, od 1591 roku wybuchać zaczęły powstania, z których najkrwawszym okazało się powstanie Atamana Bohdana Chmielnickiego w latach 1648 – 54. Powstanie to przekształciło się w otwarty konflikt, w który uwikłało się państwo Tatarskie i Rosja. Po podpisaniu rozejmu andruszowskiego w 1667 r. oraz Traktatu Grzymułkowskiego w 1686 r. doszło do podziału Ukrainy pomiędzy Rosję i Rzeczpospolitą oraz do likwidacji wojsk kozackich i przywrócenia unii religijnej. *Nowa Encyklopedia PWN*, Tom 6, PWN, Warszawa 2006, s. 541-542.

²⁹ Zob. J. Konieczna, *Polska – Ukraina. Wzajemny wizerunek*, Wyd. Instytutu Spraw Publicznych, Warszawa 2001. Również [w:] B. Surmacz, *Współczesne stosunki polsko – ukraińskie*, Wyd. UMCS, Lublin 2002.

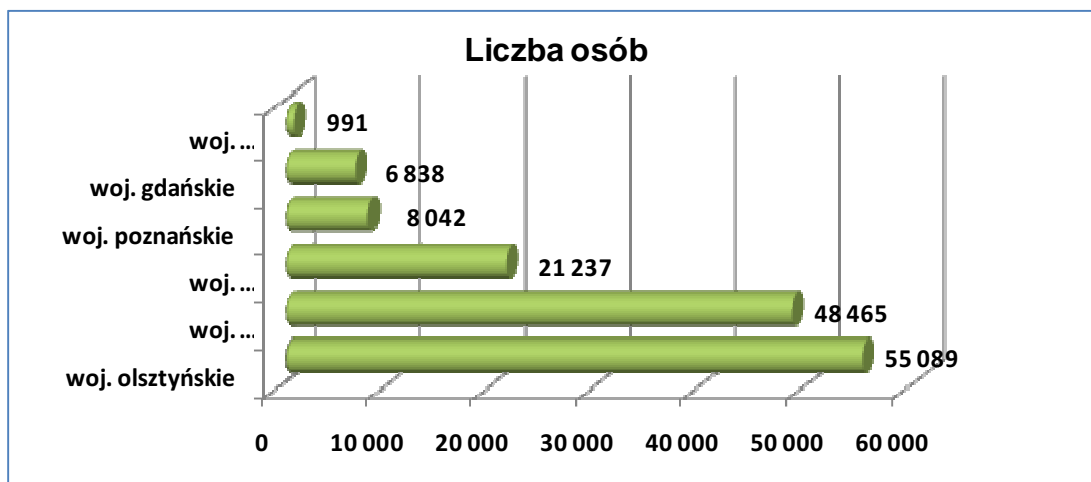
osiedlenia. Między kwietniem a lipcem 1947 roku z byłych województw: rzeszowskiego i lubelskiego wysiedlono około 150 tys. Ukraińców, co stanowiło 90% ludności ukraińskiej³⁰. W efekcie *Akcji Wisła* dokonano podziału ludności ukraińskiej na grupy: „A”, „B” i „C”. Do grupy „A” – zaliczono osoby znajdujące się w spisach Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, do grupy „B” – figurujące w spisach wojskowych i do „C” – w praktyce pozostałe rodziny. Podział ten miał ułatwić rozproszenie rodzin ukraińskich na nowym terenie osadniczym i przyspieszyć ich polonizację. Celem takiego podziału było takie rozmieszczenie ludności ukraińskiej, aby nie tworzyła zwartych grup i nie przekraczała 10% mieszkańców wsi. Kolejnym ważnym elementem *Akcji Wisła* był zakaz rozmieszczania rodzin ukraińskich w strefach: 50 km od granic lądowych, 30 km od granic morskich i miast wojewódzkich oraz 10 km od zachodniej granicy Polski z 1939 r. W jednej wsi umieszczano tylko jedną rodzinę zaliczoną do grupy „A” lub „B” i do pięciu rodzin z grupy „C”. Rodziny z kategorii „A” i „B” nie mogły być osiedlane razem oraz z rodzinami z kategorii „C”. Identyczne zasady obowiązywały przy umieszczaniu Ukraińców w majątkach państwowych³¹.

Rozmach i skala przedsięwzięcia spowodowały sytuację, w której na ziemiach zachodnie i północne Polski tylko do 15 sierpnia 1947 r. osiedlono ogółem 33 154 rodziny, czyli 140 660 osób. Na rysunku 3 przedstawiono rozmieszczenie rodzin ukraińskich na ziemiach polskich w oparciu o ówczesny podział administracyjny kraju³².

³⁰ Zob. R. Drozd, *Zasady rozmieszczania ludności ukraińskiej na Ziemiach Odzyskanych w ramach akcji „Wisła”*, „Słupskie Studia Historyczne” nr 3 (1993). Część Ukraińców uniknęła wysiedlenia, część zdołała powrócić na swoje ziemie ojczyste. Powroty mniejszości ukraińskiej rozpoczęły się w połowie lat 50., wiązało się to z rozluźnieniem restrykcyjnej polityki państwa dotyczącej przesiedleńców. Wcześniej powroty były praktycznie niemożliwe do wykonania i wiązały się z bardzo restrykcyjnymi konsekwencjami karnymi. Rzadko wracano do swoich rodzinnych wsi, przede wszystkim, dlatego że nie było już do czego wracać. Domy, które pozostawili po sobie, często już nie istniały, bądź były własnością kogoś innego. Wracano do większych miast, szczególnie wiele osób przyjechało do Przemysła. Miasto to, z racji pogranicznego charakteru, zawsze zamieszkiwali przedstawiciele obu narodów, Polacy i Ukraińcy. Po *Akcji Wisła* zyskało miano centrum kultury ukraińskiej w Polsce, miejsca, do którego warto wracać z wysiedlenia i do którego najczęściej wracano. Powołano sztab do opracowania całej akcji przesiedleńczej.

³¹ A. Chojnowska, *Operacja Wisła*, Zeszyty Historyczne nr 102, Paryż 1992. Akcja Wisła obyła się w realiach pełnego zaskoczenia. O świcie wojsko otaczało wieś szczelnym pierścieniem i nakazywało jej mieszkańcom szykować się do drogi, dając im około 2 godz. na spakowanie się i zabranie najpotrzebniejszych rzeczy i inwentarza. Zdarzało się, że oddział wysiedleńczy ograniczał czas wyjazdu do 20 min. Tak krótki okres pakowania się powodował, że ludność nie mogła zabrać nawet najpotrzebniejszych rzeczy. Po 15 sierpnia nadal, lecz nieregularnie, przybywały transporty z deportowaną ludnością ukraińską. Wiadomo, że przesiedlenie Ukraińców miało miejsce w latach następnych i trwało do końca 1952 r. W tym roku, bowiem wysiedlono Ukraińców z powiatu Biała Podlaska. Jednak z tego okresu brak pełnych danych pozwalających dokładnie określić liczbę deportowanych. Ludność ukraińska nawet po osiedleniu na ziemiach zachodnich i północnych Polski poddana została ścisłemu nadzorowi Urzędu Bezpieczeństwa, Milicji Obywatelskiej i Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej. Ukraińców obowiązywał zakaz zgromadzeń, a nawet zasłaniania w nocy okien. Miały miejsce przypadki karania za najmniejsze przewinienia Ukraińców. Biorąc pod uwagę brak precyzyjnych danych, szczególnie z okresu 1947 – 1952, przyjęć należy, że w ramach *Akcji Wisła* na ziemiach zachodnie i północne Polski deportowano około 150 tys. osób.

³² Podkreślić należy, że *Akcji Wisła* towarzyszyła prowadzona przez państwo antyukraińska propaganda. Przedstawiano w niej Ukraińców jak głównego wroga Polaków i Polski. Kręcono odpowiednio wyreżyserowane filmy, wykonywano zdjęcia, na których przedstawiano niby to ujętych członków UPA lub ich sympatyków. W rzeczywistości byli to polscy żołnierze przebrani za członków UPA lub miejsc-

Rys. 3. Rozmieszczenie rodzin ukraińskich na ziemiach polskich w ramach Akcji Wisła

Źródło: Opracowanie własne na podstawie na podstawie A. Chojnowska, *Operacja Wisła*, Zeszyty Historyczne nr 102, Paryż 1992

Akcja Wisła to tylko jeden z licznych epizodów w historii, które odbiły piętno na wzajemnych stosunkach obu narodowości. Innym ważnym wydarzeniem była rzeź obywateli polskich dokonana na Wołyniu w latach 1943 – 44. W jej efekcie dokonano ludobójstwa około 50-60 tys. Polaków zamieszkujących na terytorium Ukrainy oraz w mniejszym stopniu Żydów, Rosjan, Czechów i Ormian. Współcześnie twierdzi się, że skala ludobójstwa przekracza wartości liczbowe przedstawiane w źródłach. Niektóre dane wskazują, że liczba ofiar tej tragedii może nawet sięgać 150 tys. ludzi różnych narodowości³³.

4. UKRAIŃCY W POLSCE A PROBLEM STRATYFIKACJI ETNICZNEJ

Odnosząc się do historycznych aspektów wzajemnych stereotypów i uprzedzeń Polaków i Ukraińców, jednoznacznie należy stwierdzić, że kwestia krzywd historycznych w znaczący sposób odbiła swoje piętno na wzajemnych stosunkach obu narodowości. W konsekwencji przełożyło się to na postrzeganie narodowości ukraińskiej przez

wa ludność cywilna. Szczególnie nagłaśniano morderstwa Polaków dokonane przez UPA. Niestety, propaganda ta trafiała na podatny grunt, szczególnie wśród Polaków, którzy ucierpieli z rąk UPA. To oni stawali się naoczni świadkami mordowania ludności polskiej, uwiarygodniając jednocześnie antyukraińską propagandę wśród społeczeństwa polskiego.

³³ Szerzej o Rzezi Wołynia traktuje publikacja: A. Korman, *Ludobójstwo UPA na ludności polskiej. Dokumentacja fotograficzna*. Wyd. Nortom, Wrocław 2003, s. 95. Szczególny rozmach miała akcja – tzw. Krwawa niedziela. 11 lipca 1943 oddziały UPA dokonały skoordynowanego ataku na 99 polskich miejscowości, głównie w powiatach horochowskim i włodzimierskim pod hasłem *Śmierć Lachom*. Rzeź rozpoczęła się około godz. 3.00 11 lipca 1943 od polskiej wsi Gurów, obejmując swoim zasięgiem: Gurów Wielki, Gurów Mały, Wygranekę, Zdzary, Zabłoćce – Sądową, Nowiny, Zagaje, Porzyck, Oleń, Orzeszyn, Romanówkę, Lachów, Swojczów, Gucin i inne. We wsi Gurów na 480 Polaków ocalało tylko 70 osób; w kolonii Orzeszyn na ogólną liczbę 340 mieszkańców zginęło 270 Polaków; we wsi Sądowa spośród 600 Polaków tylko 20 udało się ująć z życiem, w kolonii Zagaje na 350 Polaków uratowało się tylko kilkunastu.

Polaków, już nie tylko w kontekście cech narodowościowych usytuowanych w konkretnej typologii kultur, ale co ważne, również w układzie stratyfikacyjnym. To właśnie zaszczości historyczne spowodowały sytuację, w której status Ukraińca sytuuje go na niższym szczeblu hierarchii narodów w odniesieniu do takich elementów jak: bogactwo, poziom życia, kultura, poziom zaawansowania cywilizacyjnego. To właśnie te sfery są miarą prestiżu narodów oraz ich pozycji wśród innych narodów. Ich efekty jawią się w tym, że w większości przypadków – jako mniejszość i diaspora – będą postrzegani jako narodowość niżej sytuowana od narodowości *własnej*.

Zjawisko stratyfikacji etnicznej opisywane jest przez uwarstwienie społeczne, które w najogólniejszym ujęciu rozumiane jest w kategoriach uwarstwienia różnych grup etnicznych w określonym środowisku kulturowym. Zjawisko to z natury rzeczy prowadzi do wartościowania pewnych narodów jako *lepszyc i gorszych*³⁴. Stratyfikacja etniczna ujmowana w ramy podziałów, stanowi więc siłę sprawczą wszelkich dystansów społecznych, w tym również etnicznych. Według E. S. Bogardusa, dystans społeczny budowany jest przez stereotypy i w jego rozumieniu, (...) *wyrażony jest stopniem sympatii i zbliżenia bądź niechęci i unikania kontaktów z określonymi osobami lub grupami społecznymi*³⁵. W związku z tym traktować go należy również jako antypatię i niechęć do innych narodowości.

Dokonując analizy statusu narodowości ukraińskiej w Polsce należy wziąć pod uwagę zarówno kontekst antropologiczny, czyli wszelkie uprzedzenia, stereotypy, postawy etnocentryczne³⁶ ksenofobiczne i szowinistyczne³⁷, jak i kontekst uwarstwienia etnicznego, którego źródła poznawcze wywodzą się zarówno z historiografii, jak i aspektów ekonomicznych. Obydwie te sfery stanowią wspólny mianownik postrzegania i statusu tej narodowości, jako mniejszości narodowej w Polsce.

W tym miejscu zasadne jest przywołanie danych faktograficznych opartych na analizie wyników badań przeprowadzonych przez *Centrum Badania Opinii Społecznej* na zlecenie *Fundacji im. Stefana Batorego* w 2002 roku³⁸. Ich merytoryczną przesłanką był fakt, że Polska stała się krajem *tranzytowym* dla migracji, szczególnie w odniesieniu do transformacji ustrojowych jakie dokonały się zarówno po rozpadzie *Bloku Wschodniego*, jak i wejściu Polski do Unii Europejskiej. Z danych empirycznych jednoznacznie wynika, że mimo relatywnej przychylności Polaków do migrantów z Ukrainy, ogólny profil stereotypowej percepcji pozostawał niezmienny. W świetle przeprowadzonych badań, aż 46 % respondentów w pozytywny sposób wypowiadało się na temat zatrudnienia w Polsce migrantów z państw relatywnie biedniejszych. Pod-

³⁴ B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2003, s. 277.

³⁵ E. S. Bogardus, *Measuring Social Distance*, *Journal of Applied Sociology*, 1925, nr 9, za: J. Błuszkowski, *op. cit.*, s. 28.

³⁶ Por. W. Burszta, *Relatywizm i etnocentryzm postmodernistycznie widziane*, [w:] A. Szahaj (red.) *Między pragmatyzmem i postmodernizmem. Wokół filozofii Richarda Porty'ego*, Wyd. UMK, Toruń 1995, s. 189 – 207. Etnocentryzm to: (...) *świadome uznanie własnej kultury za taką, którą ocenia się pozytywnie, z towarzyszącą temu uznaniu świadomością, że istnieją inne kultury, których przedstawiciele myślą o nich w taki sam sposób, w jaki my myślimy o kulturze własnej*.

³⁷ J. S. Bystron, *Megalomania narodowa*, Wyd. KiW, Warszawa 1995, s. 13 – 14. Według autora, szowinizm narodowy (...) *jest to przekonanie, że dany naród zajmuje najbardziej centralne miejsce w świecie, a od środkowości zależy największa wartość ludu, który został jakby pierwszy stworzony i który ma z tego tytułu największe prawo do władztwa nad całą ziemią*.

³⁸ Badania zostały przeprowadzone na próbie 1000 osób i stanowiły część projektu Fundacji im. Stefana Batorego i Fundacji Wdrożenia *The Enlarged EU and Ukraine – New Relations*.

kreślić jednak należy, że dość znaczący wskaźnik procentowy (17%) stanowiły osoby reprezentujący pogląd, że rząd polski kategorycznie nie powinien zatrudniać migrantów, natomiast 32% twierdziło, że zatrudnienie migrantów z Ukrainy powinno zostać ograniczone³⁹. Dla porównania, w 1999 roku co trzeci badany (31%) twierdził, że kategorycznie powinno się ograniczyć zatrudnienie Ukraińców w Polsce⁴⁰. Oznacza to, że w ciągu 3 lat opinie na temat zatrudnienia Ukraińców w Polsce nabrały w większym stopniu pozytywnego kontekstu. Podobny stan rzeczy uwidocznił się po 2004 roku, kiedy napływ taniej siły roboczej ze Wschodu w dużym stopniu stał się alternatywą na wzrost cen usług na rynku krajowym. Przedstawione przykłady pokazują, jak stratyfikacja etniczna pozostaje w związku z aspektami ekonomicznymi.

Warto również zwrócić uwagę na opinię społeczną na temat Ukraińców w odniesieniu do ich kwalifikacji i kompetencji. Wyniki badań, zarówno te z 1999, 2002, jak i późniejsze jednoznacznie wskazują na wysoką ocenę kwalifikacji Ukraińców z jednoczesnym eksponowaniem kwestii wysokości cen usług przez nich oferowanych. Według badań z 2002 roku, aż 58% respondentów wyrażało satysfakcję ze standardów wykonywanych usług przez tę narodowość, a tylko 5% wyrażało negatywną opinię na ten temat⁴¹. Wyniki badań wskazują na pewną prawidłowość. Mianowicie w związku pozostają opinie respondentów wyrażających pozytywne opinie, o jakości pracy wykonywanej przez Ukraińców z opiniami o pozytywnym wpływie ich pracy na gospodarkę polską. Większość stanowili jednak respondenci (w relatywnie młodym wieku), którzy dostrzegali wyłącznie negatywy dla gospodarki wynikające z konkurencją na rynku pracy i ograniczeniami w jej pozyskaniu przez młodych obywateli polskich. Negatywy podkreślane przez respondentów jawiły się w konieczności migracji zarobkowej na Zachód. Widać, więc pewną prawidłowość, która eksponowana jest przez ogólną tendencję do migracji ze Wschodu na Zachód w sekwencjach geograficznych. Wielokrotnie ta sekwencyjność posiada kontekst czasowy, gdyż Ukraińcy, podejmując pracę w Polsce, traktują ją jednocześnie, jako bramę do Europy zachodniej. W związku z tym, biorąc pod uwagę dane ilościowe *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002*, należy postrzegać problem mniejszości ukraińskiej i migrantów z Ukrainy, jako problem dynamiczny.

Stratyfikacja etniczna w odniesieniu do Ukraińców opiera się również na innym filarze niż rynek pracy i aspekty ekonomiczne, mianowicie posiada swój kontekst bezpieczeństwa społecznego. Z uwagi na fakt, że w profilu stereotypowej percepcji Polaków narodowość ta wykazuje cechy charakterologiczne raczej negatywne, problem poczucia bezpieczeństwa a właściwie jego ograniczenia przez sam fakt istnienia mniejszości ukraińskiej w danym regionie geograficznym, w pełni uzasadnia taki pogląd. Wpływa na taki stan rzeczy przestępczość zorganizowana i ukraińskie struktury mafijne w Polsce. W naturalny sposób rodzi to podziały i stratyfikuje obydwie narody. Niemniej jednak, mimo omawianych problemów w społeczeństwie polskim od dłuższego czasu zauważalny jest trend pozytywny znajdujący swoje podłoże poznawcze w sympatiach wyrażanych w stosunku do Ukraińców przez Polaków. Jednak biorąc pod uwagę sympatie i antypatie do innych narodowości, należy zwrócić uwagę, że narodowość ta cieśzy się od lat najmniejszym poziomem sympatii spośród wszystkich sąsiadów Polski.

³⁹ Dane Fundacji im. Stefana Batorego, 2002.

⁴⁰ Wyniki badań CBOS z października 1999 .

⁴¹ Dane Fundacji im. Stefana Batorego, 2002.

Na taki stan rzeczy wpływają niewątpliwie historycznie ugruntowane uprzedzenia i przez wieki utrwalone stereotypy narodowościowe.

Stratyfikacja etniczna w odniesieniu do narodowości ukraińskiej posiada również kontekst kulturowy. Wynika to, bowiem z faktu, że ogólny wizerunek kulturowy Ukraińca jest w opinii Polaków negatywny. Posiada to swoje źródła poznawcze w klasycznej teorii cywilizacji Feliksa Konecznego, który definiując cechy charakterystyczne cywilizacji turańskiej – z której wyrosła narodowość ukraińska – wskazywał jednoznacznie, że wszystkie narodowości, które stworzone zostały pod jej wpływami, wykazują raczej negatywne i nieakceptowane przez narodowości wywodzące się z cywilizacji łacińskiej cechy. Należą do nich: relatywny brak więzi społecznych, słabe umocowanie w tradycjach narodowych, całkowita areligijność, brutalność, skłonność do grabieży i przemocy, a także, co ważne, bezkrytyczne podporządkowanie władzy bez względu na jej charakter⁴². Powyższe cechy w decydujący sposób wpływają na podziały etniczne pomiędzy Polakami i Ukraińcami, co w połączeniu z niechlubną wspólną historią, oddaje istotę wszelkich nieporozumień i konfliktów zarówno na poziomie mikro, jak i makrospołecznym.

Biorąc pod uwagę omawiane ogólne zagadnienia wpływające na stratyfikację etniczną, należy zdać sobie sprawę, że mimo relatywnego wzrostu poziomu sympatii wśród przedstawicieli młodego pokolenia polskiego do Ukraińców, ogólny wizerunek tej narodowości jest wciąż negatywny. Wynika to z dwóch obszarów zagadnień:

- antropologicznych czynników, czyli uprzedzeń i stereotypów, szowinistycznych i ksenofobicznych postaw Polaków i wzajemnej nietolerancji;
- kulturowych różnic ukształtowanych przez wpływy różnych cywilizacji.

To właśnie te dwa obszary rozważań w połączeniu z niższym statusem ekonomicznym Ukraińców w odniesieniu do Polaków, współtworzą wspólny mianownik uwarstwienia Ukraińców na niższym szczeblu hierarchii niż Polaków i to nie tylko w ich autoocenie, ale również w ocenie innych narodowości.

ZAKOŃCZENIE

Od ponad 10 lat Ukraina jest niepodległym państwem. Granica polsko-ukraińska w niczym nie przypomina tej z czasów radzieckich. Niemal od początku polskiej transformacji Polacy mają dość intensywne kontakty z Ukraińcami i innymi obywatelami dawnego ZSRR. Kontakty te są zupełnie innego typu niż te, które miały miejsce w czasach komunistycznych, przy czym chodzi tu nie tylko o ich niespotykaną wcześniej intensywność. Ukraińcy występują w tych kontaktach często w nowej, nieznanej wcześniej Polakom roli – imigrantów ekonomicznych, zajmujących się handlem i pracą „na czarno”.

Problem migracji ze Wschodu posiada również kontekst kryminalny, który jawi się głównie jako problem przestępczości zorganizowanej. Transformacje ustrojowe, będące funkcją rozpadu ZSRR spowodowały sytuację, w której niekontrolowany napływ Ukraińców do Polski i innych państw wpłynął na pojawienie się nowych patologii społecznych. W efekcie, już w lipcu 1994 r. służby graniczne z Polski, Białorusi, Węgier, Rumunii, Słowacji i Ukrainy powołały Wspólną Grupę Koordynacyjną, której

⁴² Zob. J. Diec, *op. cit.*, s. s. 165-179. Szerzej w: P. Bezat, *Teoria cywilizacji Feliksa Konecznego*. Dom Wydawniczy Ostoja, Krzeszowice 2004.

głównym celem miało być zwalczanie zorganizowanego przemytu ludzi i towarów. Podstawą takich działań był fakt, że od rozpadu ZSRR, państwa Europy Środkowo – Wschodniej stały się centrum nielegalnych migracji i jednocześnie strefą buforową między Azją i Afryką.

Obecnie Ukraina jest największym europejskim krajem, który na skutek niestabilnej polityki kolejnych rządów na rzecz przystąpienia do Unii Europejskiej, raczej na pewno znajdzie się poza jej granicami. Taki stan rzeczy rodzi swoisty paradoks społeczny, który rozpatrywać należy w dwojaki sposób. Z jednej strony ograniczy to niekontrolowane migracje, a z drugiej pozbawi państwa tzw. *starej demokracji* jakże cennego i chłonnego rynku zbytu. Wpłynąć to może na pogłębianie się problemu przestępczości zorganizowanej, narastania antagonizmów polsko-ukraińskich, odradzanie się negatywnych zjawisk społecznych, a także na zwiększanie dysproporcji w poziomie życia obu narodów, co stanowi najistotniejszy czynnik uwarstwienia etnicznego.

Bibliografia:

1. Bartmiński J., *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnologiczne*, Wyd. UMCS, Lublin 2007.
2. Bezat P., *Teoria cywilizacji Feliksa Koniecznego*. Dom Wydawniczy Ostoja, Krzeszowice 2004.
3. Boksański Z., *Stereotypy a kultura*, Monografie Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej, Wyd. Leopoldium, Wrocław 1997.
4. Burszta W., *Relatywizm i etnocentryzm postmodernistycznie widziane*, [w:] A. Szahaj (red.) *Między pragmatyzmem i postmodernizmem. Wokół filozofii Richarda Porty'ego*, Wyd. UMK, Toruń 1995.
5. Bystron J. S., *Megalomania narodowa*, Wyd. KiW, Warszawa 1995.
6. Czech M., *Kwestia ukraińska w III Rzeczypospolitej*, [w:] *Ukraińcy w Polsce 1989–1993. Kalendarium. Dokumenty. Informacje*, red. M. Czech, Warszawa 1993. (przedruk z: *Zeszyty Historyczne*, Paryż 1993, nr 103).
7. Chojnowska A., *Operacja Wisła*, *Zeszyty Historyczne* nr 102, Paryż 1992.
8. Diec J., *Teoria wielości cywilizacji Feliksa Koniecznego*. [w:] J. Diec, *Cywilizacje bez okien*, Wyd. UJ, Kraków 2002.
9. Drozd R., *Osadnictwo ludności ukraińskiej na Ziemiach Zachodnich i Północnych po II wojnie światowej*, Wyd. Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1994.
10. Drozd R., *Zasady rozmieszczania ludności ukraińskiej na Ziemiach Odzyskanych w ramach akcji „Wisła”*, „Słupskie Studia Historyczne” nr 3 (1993).
11. Genyk M. A., *Stosunki polsko – ukraińskie w myśli politycznej Jerzego Stempowskiego*, [w:] *Stereotypy narodowościowe na pograniczu*, W. Banasiuk (red.), Wyd. URzesz., Rzeszów 2002.
12. Jawornicka A., *Mniejszość ukraińska na ziemi lubuskiej w systemie mono – i policentrycznym*, *Rocznik Lubuski* Tom XXIX, Cz. I, 2003.
13. Julkowska V., *Historiografia polska II połowy XIX wieku jako źródło i rezerwar stereotypów narodowościowych* [w:] W. Banasiuk (red.), *Stereotypy narodowościowe na pograniczu*, Wyd. UR, Rzeszów 2002

14. Kofta M., A. Jasińska – Kania, 2001, *Czy możliwy jest dialog między społeczno-kulturowym a psychologicznym podejściem do stereotypów*, w: A. Jasińska-Kania i M. Kofta (red.), *Stereotypy i uprzedzenia. Uwarunkowania psychologiczne i kulturowe*, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa.
15. Konieczna J., *Polska – Ukraina. Wzajemny wizerunek*, Wyd. Instytutu Spraw Publicznych, Warszawa 2001. Również [w:] B. Surmacz, *Współczesne stosunki polsko – ukraińskie*, Wyd. UMCS, Lublin 2002.
16. Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i obcojęzycznych*, wyd. XVI rozszerzone, Warszawa 1989.
17. Kurcz Z., *Mniejszości narodowe w Polsce w procesie przemian*, w: K. Bondyra, S. Lisiecki (red.), *Odmiany polskich tożsamości*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 2002.
18. Korman A., *Ludobójstwo UPA na ludności polskiej. Dokumentacja fotograficzna*. Wyd. Nortom, Wrocław 2003.
19. Madajczyk P. (red.), *Ukraińcy w Polsce w okresie przełomów politycznych 1944–1981*, [w:] *Mniejszości narodowe w Polsce. Państwo i społeczeństwo polskie a mniejszości narodowe w okresach przełomów politycznych (1944–1989)*, Warszawa 1998.
20. Matsumoto D., Juang L., *Psychologia międzykulturowa*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007.
21. Mikułowski Pomorski J., *Komunikacja międzykulturowa. Wprowadzenie*, Wyd. AE w Krakowie, Kraków 2003.
22. *Nowa Encyklopedia PWN*, Tom 6, PWN, Warszawa 2006.
23. Strzeszewski M., 2003, *Czy Polacy lubią inne narody*, komunikat z badań CBOS nr BS/1/2003 ze stycznia 2003 r. (<http://www.cbos.com.pl>).
24. Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2003.
25. Szczygielski K., *Geografia mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. Ujęcie ilościowe*, Wyd. Instytutu Śląskiego, Opole 2006.
26. Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wyd. ZNAK, Kraków 2007
27. Tyma P., *Ukraińcy w Polsce 1989–1999*, „Nasze Słowo” nr 112 (1999).
28. Żelazny W., *Etniczność. Ład – konflikt – sprawiedliwość*, Poznań 2006.

Artykuł recenzowała dr Katarzyna Dojwa

